

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1618>

Geliş Tarihi: 21.03.2019

Kabul Tarihi: 30.06.2019

TANZİMAT DEVRİ BAŞLARINDA KIBRIS'TA BİR KÖLE CİNÂYETİ DAVASI

Celâl ERDÖNMEZ*

Özet

Çalışma, 1841 yılında Kıbrıs Şer'iyeye Mahkemesi'nde görülen bir cinayet davası hakkındadır. Bu davada bahsi geçen katil ve maktul Müslüman birer köle, bu kölelerin sahibi ise Rusya Devleti'nin Kıbrıs'taki konsolosu idi. Lefkoşa'da mahkemenin İslâm hukukuna göre verdiği kısas kararı, Şer'i ceza hukuku ve Ceza Kanunu aynı anda yürürlükteyken İstanbul'daki Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'de, Ceza Kanunu çerçevesinde kaldırıldı. Kıbrıs'taki mahkemede katilin cezası Şer'i hukuka göre kısas olarak verilmiş olmasına rağmen, nihai hüküm dönemin Ceza Kanunu'na göre belirlendi. Katil olan köle, müebbed kürek cezasına çarptırıldı. Tanzimat devrinin kanun yapma mercii olan Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'nin, Şer'i hukuka göre verilen kararı değiştirme süreci, sürece dâhil olan diğer resmi kurumların tavırları ve Rusya konsolosunun bu sürece etkileri incelendi. Konu, dönemin mahkeme tutanakları ve arşiv vesikalarından elde edilen verilerin bu alanda yapılmış çalışmalarla kıyaslanması yöntemiyle değerlendirildi. Sonuç olarak, geleneksel Şer'i hukuk kuralları çerçevesinde görülen cinayet davalarının, yeni Ceza Kanunu kapsamında karara bağlandığı ve bu suretle uzun asırlardır devam etmekte olan Şer'i hukuk-kanun ikiliğinin ceza hukuku bağlamında kanun lehine kurumsallaşmaya başladığı kanaatine varıldı.

Anahtar Kelimeler: *Kıbrıs, Rusya Konsolosunun Köleleri, Cinayet Davası, Osmanlı Ceza Kanunu.*

* Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Burdur/Türkiye, celalerdonmez@mehmetakif.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-3173-1936

The Case of a Murder Committed by a Slave in Cyprus at the Beginning of the Tanzimat Era

Abstract

This study examines a murder case which was heard in the Cyprus Islamic Court in 1841. The murderer and the victim, who were mentioned in the case, were Muslim slaves owned by the Russian ambassador to Cyprus. The retaliation sentence concluded under the Sharia Law by the Court in Nicosia was reversed according to the Criminal Code in the Supreme Council of Judicial Ordinances in Istanbul, while the Islamic Criminal Law and the Criminal Code were still both valid. Despite the penalty of retaliation imposed on the murderer by the Court in Cyprus under the Sharia Law, the concluding provision was judged under the Criminal Law of that time. The slave who committed the murder was sentenced to penal servitude for life. The law making authority in the Tanzimat reform era i.e. the Supreme Council of Judicial Ordinances' process of changing the decision, which had been judged under the Sharia Law, the attitudes of the other governmental agencies included in the process, and the influences of the Russian ambassador on the process were examined. The subject was approached with the method of comparing the court records and the state archives with the academic studies published in this field. As a result, it is concluded that the murder cases heard under the traditional rules of the Sharia Law were concluded under the Criminal Code of that time, and, by this means, the long-standing duality of the Sharia Law and the Canon was resolved on behalf of the Canon within the context of the Criminal Law.

Keywords: *Cyprus, Slaves of Russian Consulate, Murder Case, Ottoman Criminal Law.*

Giriş

Osmanlı toplumunda köleler, asırlar içerisinde yerleşen hukuk normları çerçevesinde yaşamlarını sürdürmüşler ve resmi kayıtlarda yer almışlardır. Osmanlı toplumunun köleci bir toplum olmadığı, köleliğin bir tür ev hizmetleri mahiyetinde olduğu genel kabul gören bir durumdur¹. Köle hukuku geniş bir hukuk külliyyatı oluşturacak mahiyette, temel İslam hukuku eserlerinde yer aldığı

¹ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*, I, (Ed. Halil İnalçık ve Donald Quataert), Eren Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 341.

biçimiyle Osmanlı mahkemelerinde tatbik edilmiştir. Kölelerin işlediği suçlar da hukuk kaidelerine bağlanmıştır. En ağır suçlardan sayılan cinayet de had suçu olması hasebiyle Şer‘i hukuk çerçevesinde incelenmiştir. Tanzimat devri başlarından itibaren yazılan 3 Mayıs 1840 tarihli Osmanlı Ceza Kanunu’nda genel hatları ile cinayet suçu ve cezası düzenlemiştir. Bu konu üzerine yapılan bir yorumda, o tarihe kadar Osmanlı ceza hukukunda yer almış Şer‘i ve örfi kuralları birleştirmiş olması, uygulama kolaylığı sağladığı gibi ceza hukukunun gelişimi bakımından önemli bir adım olarak da değerlendirilmiştir². Öte yandan diğer bir görüşte ise ceza kanunnamelerinin Şer‘i hukuktan ayrıldığı en önemli noktanın, ceza usul hukukunda şer‘i hukukun sınırlarının aşılması ve neredeyse kuralsız bir ceza yargılaması öngörülmesidir³.

Köleler arasında gerçekleşen suç olayları arasında cinayetin de bulunması hayatın normal akışı içerisinde bir vakıadır. Ceza hukuku uygulamalarında cinayet işleyen kölenin diğer suçlular gibi kısasile cezalandırılması öngörülmüştür. Kısas cezası katilin hür veya köle olması halinde değişmemektedir.

Bu çerçevede çalışmada incelenen cinayet davasında katil ve maktul köledir. Her ikisi de Müslüman’dır. Bu kölelerin sahibi Rusya Devletinin Kıbrıs konsolosudur. Dava sürecinde zikredilen tüm olgular yani Kıbrıs’taki mahkemede kısas cezasına hükmedilmesi, İstanbul’da kısasın affı, katilin bir süre prangabend edilmesi, kısasın müebbed kürek cezasına çevrilmesi gibi hususlar; Lefkoşa mahkemesi, Kıbrıs Kâimma kamlığı, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye, Meclis-i Âli-i Umûmi, Bab-ı Âli, Tersâne-i Âmire ve Fetvâhâne arasında gündem meselesi olarak, müzakere ve yazışmalara konu olmuştur.

Bu cinayet davası ile Rusya’nın Kıbrıs’taki konsolosluğunun doğrudan bir ilişkisi bulunmakla birlikte Kıbrıs, konumu itibariyle erken dönemlerden beri uluslararası ticari ilişkilerin kesiştiği bir yerdir. Bu meyanda Avrupa devletleri Ada’da konsolosluklarını kurarak hem devletleri ile Kıbrıs arasında diplomatik

²Gülnihâl Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi: Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Resepsiyon Süreci (1839-1939)*, TTK Yayını, Ankara 1996, s. 98; Ayrıca kanunlar ve mahkemeler için bkz. Mehmet Ak, “Hamid Sancağında Suç Olgusu ve Yaptırımlar (1873-1881)”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)/Journal Of History School (JOHS)*, Yıl: 11, Sayı: XXXVII-2, s. 571.

³UrielHeyd’den nakleden Mehmet Akman, “Osmanlı Ceza Hukuku Çalışmaları Üzerine bir İcmal”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi: Türk Hukuk Tarihi*, C. 3, Sayı: 5, İstanbul 2005, s. 492.

bağlantı mekanizmasını işlettiler hem de kendi vatandaşları olan tüccarların buradaki ticari çalışmalarını gözettiler⁴. Konsolosların Kıbrıs'taki görevleri, yetkileri ve sorumlulukları kendilerine verilen beratlarla tespit edildi.

Kıbrıs'taki konsoloslar meselesine genel eserlerde değinildiği gibi bu konuda müstakil çalışmalar da yayınlandı. Çalışmalar bir nevi yerel kaynaklar üzerinde yoğunlaştı. Bu alanda 1990'ların sonlarından itibaren yapılan öncü çalışmalarla⁵ Kıbrıs Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi'nde ve Kıbrıs Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan Osmanlı devri Şer'iyeye Sicilleri yoğun olarak kullanıldı⁶. Bu makalelerde konsolosluk faaliyetlerinin yapısal sorunları

⁴ Kıbrıs'ta konsolosluk faaliyetleri 18. yüzyılda yoğunlaştı. MariosHadjianastasis, 17. yüzyıl başlarında Kıbrıs ticaretinin, adada kalıcı konsolos bulundurmaya gerektirecek kadar önemli görülmediği tespitini yapar. Bu hususta bkz. MariosHadjianastasis, "Cyprus in theOttomanPeriod: Consolidation of theCypro-Ottoman Elite, 1650-1700", *OttomanCyprus: A Collection of Studies on HistoryandCulture*, (Eds. Michalis N. Michale, MathiasKapplerandEftihiosGvariel), Wiesbaden 2009, p. 68; Ancak bu dönemde Ada'da bazı ülkeler konsolosluk faaliyeti yürüyorlardı. Bir hususta bir örnek için bkz. Mehmet Demiryürek, "The Merchants of the DutchRepublic in Cyprus (1600-1700)", (<http://www.arsiv.gov.ct.tr/Portals/1093/Milli%20Arsiv/Yayinlar/Hollanda%20Konsolosu.pdf>); 18. yüzyıldaki konsolosluk faaliyetleri için bkz. EricaLoniro, "Notes on Venetian Commerce on Cyprus in the 18 th Century", *Ottoman Cyprus: A collection of Studies on Historyand Culture*, (Ed. Michalis N. Michael, Mathias Kapplerand EftihiosGavriel), Wiesbaden 2009, p. 181-196.

⁵Bu hususta bkz. Kemal Çiçek, "Osmanlı Devletinde Yabancı Konsolosluk Tercümanları" *Kıbrıs'tan Kafkasya'ya Osmanlı Dünyasında Siyaset, Adalet ve Raiyet*, Derya Kitabevi, Trabzon 1998, s. 172-183; Mehmet Akif Erdoğan, "Onsekizinci Yüzyıl Sonlarında Kıbrıs'ta Avrupalı Konsoloslar ve Tercümanları", *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri (24-27 Kasım 1998)*, C. II, Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi, Gazimağusa 1999, s. 315-327.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Nuri Çevikel, *Kıbrıs Eyaleti: Yönetim, Kilise, Ayan ve Halk (1750-1800)*, Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayını, Gazimağusa 2000; Ali Efdal Özkul, "The Consuls and Their Activities in Cyprus Under the Ottoman Administration (1571-1878)", *Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature, and History of Turkish orTurcic*, Vol: 8/2, (Winter 2013), p. 239-283; İtalyan şehir devletlerinin konsolosluk faaliyetleri için ayrıca bkz. Ali Efdal Özkul, "Commercial Activities of Italiancity-states (Sicily-Naples, Venice, Genoa, Sardiniaand Duchy of Tuscany) on the Island of Cyprus under the Ottoman Administration", (Eds. Marinos Sariyannis, Gülsün Aksoy Aivali, Marina Demetriadou, Yannis Spyropoulos, KaterinaStathi, YorgosVidras), *New Trends in OttomanStudies*, Presented at The 20th CIÉPO Symposium, (27 June-1 July 2012), Rethmono 2014, p. 335-350; Mehmet Demiryürek, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-Nederlanda İlişkileri ve Nederlanda'nın Kıbrıs Konsolosluğu", *Kebikeç*, Sayı: 25, Yıl: 2008, s. 103-150; Mehmet Demiryürek, "Osmanlı Döneminde Yabancı Konsolos, Konsolos Tercümanı ve Tercüman Hizmetkârlarının Serbest Dolaşım Belgeleri: Beratlar ve Yol Emirleri (1600-1800)", *Kebikeç*, Sayı: 30, Yıl: 2010, s. 87-102; Mehmet Demiryürek, "Merchantsand Artisans in Tuzla in the First Half Of the Nineteenth Century", *Histories of OttomanLarnaca*, (Eds. Evangelia Balta, Theoharis Stavrides, Ionnais

tespit edildi. Buna ilaveten konsolosların çoğu zaman görevleriyle ilgili sorumluluk ve yetki alanlarını belirleyen berat sınırlarının dışına çıkarak vaziyetlerini istismar ettikleri ve durumun Tanzimat devrinde Osmanlı Devletinin içişlerine müdahale boyutunda seyrettiği de ortaya konuldu⁷.

Rusya konsolosu açısından da böyle bir durum söz konusu olup İslam hukukunun genellikle sıcak bakmadığı, gayrimüslimlerin Müslüman köle satın alamayacaklarına dair yasaklar,⁸ burada ihmal edilmiştir⁹. Rusya'nın, Kıbrıs konsolosunun iki Müslüman köleye sahip olması, konsolosların zaman içerisinde imtiyazlarını ne denli genişletebildiklerini ortaya koyması açısından önemlidir.

Theocharides), The Isis Press: İstanbul 2012, p. 267-307; Mehmet Demiryürek, "The Consulate of Russia in Cyprus in the Later 18th and Early 19th Century", *XVI. Türk Tarih Kongresi (20-24 Eylül 2010 Ankara), Kongreye Sunulan Bildiriler: Osmanlı Tarihi*, C. 4, Kısım: 2, Ankara 2015, s. 715-726; Celâl Erdönmez, "Tanzimat Devrinde İngiltere Konsoloslarının Kıbrıs'taki Faaliyetleri (1839-1856)", *Bilig*, Sayı: 58, (Yaz 2011), s. 91-118.

⁷ Kemal Çiçek, "a.g.m.", s. 180; Tanzimat devrinde konsolosların kendilerine verilen beratla belirlenen yetki ve imtiyaz sınırlarının dışında gerçekleştirdikleri faaliyetler hakkında müstakil bir çalışma için bkz. Celâl Erdönmez, "a.g.m.", s. 91-118.

⁸ Zimmilerin Müslüman köle satın almaları Borçlar ve Ticaret Hukuku açısından yasaklanmıştır. Bu hususta bkz. Gülnihal Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, TTK Yayını, Ankara 1996, s. 16; "Müslümanlar gibi gayrimüslimlerinde köle ve cariye edinebilme hakları bulunmaktaydı. Bu konudaki tek kural cariye veya kölenin Müslüman olmamasıydı. Galata nüfusunun önemli bir kısmının gayrimüslim olması dolayısıyla pek çoğunun köle ve cariye sahibi oldukları tespit edilmiştir. Yine Gürcü Nikol v. Yorgi orta boylu, açık kaşlı, sarı ela gözlü Rus köle Batet v. Covan isimli köleyi dört yüz kuruş karşılığında El-hac Ahmed Kapudan b. El-hac Davud'tan almıştır. Gayrimüslimler tarafından alınan köle veya cariyelerin isimlerini genel olarak değiştirmedikleri görülmektedir. Müslüman cariye veya kölelerin gayrimüslimlere satılması durumunda devletin müdahalede bulunmadığı" tespitini yapmaktadır. Galata'da bu durumun tespitine dair bir örnek olarak bkz. Mustafa Akbel, "Osmanlı Başkentinde Kölelerin Durumu ve Azatları: Galata Örneği (1718-1730)", *Journal of History and Future*, Vol. 3, Issue 1, (April 2017), p. 217, (<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/277228>); Diğer bir örnek değerlendirme için bkz. Belkıs Konan, "Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme", *AÜHFD*, 64 (1), Ankara, 2015, s.179, (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/1987/20756.pdf>).

⁹ İslam hukukunun hâkimiyet sembolü niteliğinde değerlendirerek gayrimüslimlere tanınmayan köle kullanma hakkının konsoloslara verildiği bilinmektedir. Bu konuda bir değerlendirme için bkz. Mehmet Akif Erdoğan, "Onsekizinci Yüzyıl Sonlarında...", s. 321; Kıbrıs'ta gayrimüslimlerin de köle sahibi oldukları hakkına bir örnek için bkz. Celâl Erdönmez, "Tanzimat Devrinde Kıbrıs'ta Azat Edilmiş Kölelerin Hukukî ve Sosyo-Ekonomik Durumları (1839-1876)", *Bellekten*, LXXVIII/282, (Ağustos 2014), s. 701.

Çalışmada incelenen köle davası, bazı çalışmalarda ismen zikredildi ancak akıbeti tespit edilmeden kaldı¹⁰. Bunun sebebi dava kayıtlarının yer aldığı 39 numaralı Kıbrıs Şer'iyeye Sicilinde sadece dava kaydı ve kısas hükmünün yer almasıdır. Lefkoşa mahkemesinin kısas kararından sonraki sürecin, aynı zamanda devletin en yüksek yargı organı ve temyiz mahkemesi de olan Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye'de¹¹ görülmesi münasebetiyle, verilen kısas hükmünün icra edilip edilmemesine ilişkin yazışmalar T.C. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunduğundan önceki çalışmalarda davanın sonucu kısas olarak kalmıştı.

Bu cinayet davası, gerek muhtevası ve akıbeti gerekse meydana geldiği dönem ve daha da önemlisi Osmanlı hukuk sistemi içindeki istisnai durumu açısından son derece önemlidir. Tespit edilebildiği kadarıyla ilk defa İslâm hukuku konusu olan katl meselesinde mahkeme bir yabancıyı muhatap alıp mesele üzerinde esastan tartışmaya girmişti. Katl, İslâm hukukunda had cezası gerektiren bir suç idi¹². Suç ve ceza açıkça şeriat tarafından tespit edilip kadıya yorum hakkı bırakılmamıştı. Katl suçunun cezası kısas idi¹³. Kısas ise diyete çevrilebilirdi. Nitekim Kıbrıs sicillerinde daha önce tespit edilen katl vakalarında suçluların diyete bağlandığına dair örnekler bulunmaktadır¹⁴.

Kıbrıs Şer'iyeye Sicilleri'nden başka, Osmanlı Arşivi vesikaları da takip edilerek aydınlatılmaya çalışılan Köle Said davası, karar süreci itibariyle Tanzimat devri kanunlaştırma hareketleri çerçevesinde önemli bir hadisedir. Zira bu davanın görülmesinden iki yıl kadar önce yeni bir ceza kanunu yazıldığı gibi 3 Mayıs 1840 tarihli Ceza Kanunnamesi'nin ilk üç maddesi "*Katl-i nefis*" kavramı

¹⁰ Ali Efdal Özkul, "*Consuls and Their Activities...*", s.269.

¹¹ Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)*, TTK Yayını, Ankara 1994, s.118.

¹² İslâm hukukunda katl suçu hakkındaki tartışmalar için bkz. J. Schacht, "Katil", *İslâm Ansiklopedisi*, C. VI, İstanbul 1967, MEB Yayını, s. 442-447.

¹³ Kısas hakkında bkz. Uriel Heyd, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, (Ed. V. L. Ménage), Oxford at the Clarendon Press, Oxford 1973; J. Schacht, "Kısas", *İslâm Ansiklopedisi*, C. VI, İstanbul 1967, MEB Yayını, s.768-770. Ayrıca bkz. Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, C. I, İstanbul 2003, s.191.

¹⁴ Celâl Erdönmez, *Şer'iyeye Sicillerine Göre Kıbrıs'ta Toplum Yapısı (1839-1856)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta 2004, s.87, 88 vd.

etrafında cinayet davalarına dair düzenleme içermektedir. Bu sebeple dava önceki cinayet davalarından farklı değerlendirilmelidir¹⁵.

Kanunnameye katl suçu işlenmesi durumunda herkesin kanun önünde eşit olduğu belirtilen birinci maddede “*Hiç kimse diğer birisinin cânınakasd edemeyeceğine binâ’enfarazâvüzerâdan birisi tarafından bir çobanın bile cânınakasdvukû’unda ol vezîrin hakkında dahi kısâs-ı şer’ücrâ oluna*” ifadesiyle yer almaktadır. İkinci maddede, cinayet davalarında rütbe gözetilmeyeceği “*El-hâsıl işbu katl-i nefsmâddesinde büyük ve küçük müsâvî tutula*” denilerek belirtilmektedir. İkinci ve üçüncü maddeler cinayet suçunun taşrada veya İstanbul’da işlenmesi halinde izlenecek yargılama süreci hakkında düzenleme yapmaktadır. Buna göre taşrada işlenen cinayetler mahkemede Şer’i Hukuk tatbik edilerek görülecek, mahkeme ilâmı ve Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyyemazbatası ile birlikte İstanbul’da Fetvâhâne’ye iletilecekti. Kararın icrası ise padişah fermanına bağlanacaktı.

Bu durum, “*Taşralarda dahi vukû’ buldukda memleket meclis-i meşveretinde ma’rifet-i şer’leşerâ’it-i muharrereyetatbikanda’vâsı görülüp ba’dehûi’lâm-ı şer’îsi ve meclis mazbatası Dersa’âdet’ebi’l-irsâl taraf-ı Fetvâ-penâhî’yetakdîm ile tasdîk olunup andan sonra dahi kezâlik hâk-pây-ı hümayûna arz ile fermân-ı âlîgönderilmedikceicrâ olunmaya*”¹⁶ şeklinde ifade edilmiştir.

Zenci Said ve Zenci Mercan Davası Kadı Huzurunda

Cinayet ve dava konusu, “[...] Kıbrıs cezîresinde mütemekkin Rusya konsolosunun kölesi zenci Mercan nâm kimesneyi diğer kölesi Said amden balta ile darb ve katl etmiş olduğu konsolos-ı mersûm tarafından bi’l-vekâlehâzır-ı bi’l-meclis olan EciEvancelinâmşahs ile hîn-i terâfu’larındaikrâr ve i’tirâfıylasâbit olmuş idüğindenmerkûmzuhûr-ı irâdeye kadar mahbesdetevkîf kılınmış olduğu [...]”;keyfiyyetMeclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye’yelede’l-havâleicâb-ı şer’îsicânib-i Fetvâhâne’denlede’s-su’âli’lâm-ı mezkûrda muharrer isimlerine

¹⁵ Ceza Kanunnamesinin sureti 38 numaralı Kıbrıs Şer’iyye Siciline de kaydedilmiştir. KŞS., 38/110-1, (1 Rebî’ü’l-evvel 1256/3 Mayıs 1840); Yine kanunnamenin yürürlüğe girdiği ve bütün mahkemelerde uygulanması gerektiği 5 Rebî’ü’l-evvel 1257/27 Nisan 1841 tarihinde Kıbrıs Şer’iyye Siciline kaydedilmiştir. KŞS., 38/207-1, (5 Rebî’ü’l-evvel 1257/27 Nisan 1841).

¹⁶ KŞS., 38/110-1.

nazaran müslim oldukları tahmîn olunan gulâmlarınmüslim oldukları tasrih[...]” şeklinde belgelere yansımıştır¹⁷.

Cinayet olayı hakkında Lefkoşa mahkemesinin verdiği karar daha önceden İstanbul'a gönderilmişti. Bunun üzerine Kaptan-ı Derya Mehmet Tahir Paşa, Kıbrıs muhassılına bir emir gönderdi. Olaya dair ilk yazışmalar bu emirde görülmekteydi. Buna göre Rusya'nın Kıbrıs konsolosunun iki kölesinden biri olan Said diğer köle Mercan'ı¹⁸ balta ile öldürdü. Said'in cinayeti taammüden işlediği tespit edildi. Lefkoşa'da görülen davaya Rus konsolos vekili olarak EciEvanceli de katıldı. Said, meclis önünde suçunu ikrar ve itiraf etti. Bunun üzerine tutuklandı ve hapse atıldı. İstanbul'dan gelecek emre kadar tutuklu kalacaktı. Kaptan Paşa'nın emirname'si, 8 Ağustos 1842 tarihinde Kıbrıs Şer'iyeye Siciline yazıldı. Cinayet davalarında son karar mercii İstanbul'daki Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye idi. Konu Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye'ye gelince yeniden incelendi. Fetvâhâne'den mesele hakkında yorum istendi. Bu esnada katilin ve maktulün isimlerinden hareketle Müslüman oldukları tespit edildi. Ancak bu tespit tahmin üzerine yapıldı ve bu durum da kayda geçirildi¹⁹.

Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye, Kıbrıs mahkemesinin verdiği kararı usulden bozdu²⁰. Cinayetin işleniş biçiminin açıkça yazılması istenirken baltanın keskin tarafı ile mi yoksa sırt tarafı ile mi vurulduğu, eğer sırt tarafı ile vurulmuş ise ayrıca yaralayıp yaralamadığının tespiti istendi. Çünkü Lefkoşa mahkemesinin ilamı kısa tutulmuş Said'in bütün bunları açıkça ikrar edip etmediği yazılmamıştı. Lefkoşa mahkemesinin tarafları yeniden dinleyerek bütün bunları açıkça tespit etmesi ve yeni bir ilam ile bildirmesi istendi²¹.

Mevzubahis olan bilgiler, “[...]ve kâtil, baltanın hiddetli tarafıyla mı yoksa zahriyle mi darb etmiş? Eğer zahriyledarb eylemiş ise cerh dahi etmiş mi? Süret-

¹⁷ KŞS., 39/39-1, (1 Receb 1258/8 Ağustos 1842).

¹⁸ Meclis-i Vâlâ, Lefkoşa mahkemesince Mercan ve Said'in dinleri açıkça yazılmadığı için bunların isimlerinden hareketle İslâm olduklarına hükmetmiş ve kararını da buna göre vermiştir. KŞS., 39/39-2, (12 Şa'bân 1258/18 Eylül 1842); Konuyla ilgili ve katilin cezalandırılmasına diğer bir Osmanlı Arşivi vesikasında ise bu kölelerden Said'den “Arab” olarak bahsedilmektedir. BOA.,İ.MVL.,49/944, (30 Rebî'ü'l-evvel 1259/30 Nisan 1843).

¹⁹ KŞS., 39/39-1.

²⁰ Yerel mahkemelerin kararlarının zaman zaman hukuka aykırılık sebebiyle bozulması hakkında bkz. Adnan Koşum, *İslâm Hukuk doktrininde Yargı Hataları: Önleyici Tedbirler ve Hatalardan Doğan Sorumluluk*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2004.

²¹ KŞS., 39/39-1.

i ikrâretafsil olunmamış olmasıyla ibâre-i i'lâmkâsıra olarak husûs-ı mezbûrunistiknâhu lâzım gelmiş olduğu tahrîr olunmuş olduğundan bu sûretde tarafeyn tekrârhezûr-ı şer'acelb ile ber-nehc-i şer'ibi't-terâfu' mâtde-i katl ne vechilesâbit olur ise îcâbât-ı Şer'iyyesi gösterilerek mevâdd-ı mezkûretasrîh ve îzâh olunarak sakk ü sebkimuvâfik-ı şer'-i şerîf olmak üzere lâzım gelen i'lâm-ı şer'isiyle mazbata-i cedîdesininirsâlihusûsunun[...]" şeklinde talep edilmişti²².

Lefkoşa mahkemesinden Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye'ye gönderilen mazbata ve i'lâm eksiklik sebebiyle iade edildiği Kaptan-ı Derya tarafından Kıbrıs Kaimmakamı es-Seyyid Mustafa Hıfzî Paşa'ya bildirildi. Lefkoşa naibi es-Seyyid Osman huzurunda tarafların yeniden dinlenmesiyle ortaya çıkan yeni i'lâm 18 Eylül 1842 tarihinde kayda geçirildi²³. Bunun üzerine muhassıl konağında dava yeniden ele alındı. Burada, kölelerin Müslüman oldukları yeniden tespit edilerek açıklığa kavuşturuldu. Konsolos adına vekâleten hazır olan tercüman²⁴EciEvanceli, Said'in baltanın keskin tarafı ile köle Mercan'ı göğsünden darb ve cerh ederek ölümüne yol açtığı iddiasıyla yeniden davacı oldu. Davanın İslâm hukuku çerçevesinde görülmesi talebini, "Muceb-i Şer'isi matlubumdur" diyerek ifade etti. Köle Said'in suçu işlediğini açıkça ikrar ettiği ve katil ile maktulün Müslüman oldukları ayrıca kayda geçirildi.

Bu duruşmada, "[...] sûretde tarafeyn tekrâr meclis-i şer'acelb ile ber-nehc-i şer'ibi't-terâfu' mâtde-i katl ne vechilesâbit olur ise mevâdd-ı mezkûretasrîh ve îzâh olunarak lâzım gelen i'lâm-ı şer'isininirsâlihusûsunadâ'irasâkir-i muntazama-i şâhâneferikliği rûtbe-i celîlesinihâ'iz hâlâ cezîre-i mezbûrekâ'immâkamıdevletlü es-Seyyid Mustafa Hıfzî Paşa hazretleri bendelerine hitâben sâdır olan bir küt'aemirnâme-i sâmi-i cenâb-ı kapudân-ı deryâmucebince tarafeyn tekrârkarârgâh-ı muhassılın olan konakdama'kûd meclis-i şer'-i şerîfecelb olunduklarında vekîl-i

²² KŞS., 39/39-1.

²³ Tanzimat devri ceza hukuku, yerel mahkemelerin verdiği kararların usul ve esas yönünden incelenmesini öngörmektedir. Meclis-i Vâlâ bu konuda temyiz makamı olarak da faaliyet yürütmüştür. Dava, usulden bozulmuştur. Zira davalının suçu işlediğine dair itiraf ve ikrarı gerekli unsurları taşımamaktadır. Taammüden işlenen cinayette araç olarak kullanılan baltanın keskin tarafının mı yoksa sırt kısmının mı kullanıldığının ikrarda açıkça belirtilmediği gerekçesiyle dava geri çevrilmiştir. Kölenin köleyi öldürmesi ceza hukukunda istisnai bir durum olmakla birlikte, bu dava ile örneklendirilmiştir. KŞS., 39/39-2 (12 Şa'bân 1258/18 Eylül 1842).

²⁴ Kendilerine verilen tayin beratlarında belirtildiği üzere, konsolos tercümanları uzun zamandır mahkemelerde vekâleten dava takip ediyorlardı. Bu hususta bkz. Kemal Çiçek, *a.g.m.*, s.179.

mersûmda 'vâidüperkûm Said müvekkilim mersûmun diğer abd-i memlûkumerkûm Mercan'ı baltanın keskin tarafıyla amden göğsünden darb ve cerh idüper der-akabmüte'essiren fevt olmağlamücib-i şer'îsimatlûbumdurdedikdegıbbe's-su'âlmerkûm Said cevâbında; konsolos-ı mersûmunabd-i memlûkumerkûm Mercan'ı baltanın keskin tarafıyla amden göğsünden darb ve cerh idüper der-akabmüte'essiren fevt olduğunu ikrâr etmiş olduğu ve kâtil-i merkûm ile maktûl-i mezbûrmüslim oldukları[...]” belirlenmiştir²⁵.

Kıbrıs Şer'îyye Sicilleri içerisinde konsolos kölesinin cinayeti hakkında başka kayıt tespit edilemezken Osmanlı Arşiv'i vesikalarına göre meselenin yeni boyutlar kazandığı anlaşılmaktadır. Cinayet davalarında suçun sabit olması halinde katilin kısas edilmesi gerekir. Karar da bu doğrultuda verilmiştir. Kölelerin yargılanmalarında sahiplerinin veli sıfatıyla hazır bulunması hukuki bir zorunluluktur. Konsolosun müracaatının kabul edilmesi Osmanlı idari makamlarının, konsolosların Müslüman köle sahibi olmalarını onayladığını göstermektedir.

Rus Konsolos Marki Santi'nin Davaya Dâhil Olması

Rusya'nın Tuzla konsolos vekili MarkoSanti, 27 Şubat 1843 tarihinde Kıbrıs Kaimmakamlığı'na bir şukka yazdı²⁶. Bu şukkadın davanın ilerleyen safhaları öğrenilebilmektedir. Konsolos, köle olduğu için Said'in sahibi idi. Bu da onun adına karar verme hakkını kendisine vermektedir. Bu durumda konsolos, tercümanı vasıtası ile Said'in velisi olarak Lefkoşa mahkemesinde davaya müdahil olmuştu. Konsolos vekili şukkasında Said'in kendisine zarar verme ihtimalini gündeme getirmişti. Katil olan kölenin sahibi olması hasebiyle, kısas cezasının konsolos vekilinin huzurunda icra edilmesi gerekirken Santi bunu istememişti. Bu durum cezanın kısastan düştüğü şeklinde yorumlandı ve yeni bir süreç başladı.

Şukka'da gelişmeler, “*Dersaadetdetersâne-i amiredevaz'ı kürek olanArab Said'in hakkında canib-i Fetvâhâne'den ve Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye'denvirilmiş olan cevabı havi kapudan-ı derya devletlü paşa hazretlerinin*

²⁵ KŞS., 39/39-2,(Lefkoşa Naibi es-Seyyid Osman'ın ilamı).

²⁶ BOA., İ.MVL., 49/944, (Rusya'nın Kıbrıs konsolosu MarkoSanti'nin 27 Muharrem 1259/27 Şubat 1843 tarihli konsolosluk arması mühürlü şukkası).

taraf-ı müşirlerinden savb-ı âlilerine tevâriid buyurulan tahrirat-ı seniyyelerinininsûreti derûn-ı tahrirât-ı vâlâlarına lef' kılınarak reside-i dest-i dostileri olmuş gerek suret-i mersûmesine ve gerek tahrirat-ı vâlâlarından keyfiyet mâlumumuz olmuşdurkâtil-i merkumun hakkında şer'an ve kânunentereddüb iden iki şık cezasına kısas hususu râ-yidostanalerineşer'anmünût bir keyfiyet idüğünü'mâ ve beyân buyurulması merâm-ı dostaneleri budurkimâdemki bu Arabdan emniyetim külliyanmeslûb olduğundan kurtulub bu tarafa gelecek olur ise meramını yine hiddetdenefzûnicrâ ve hâlbuki canım ve malıma nazar-ı kasdideceğiderkâr buna binâeneğërçi ömrü oldukcakürekdenkurtulmaması şer'an ve kanunen mümkün ise ölünceye kadar kürekdenkurtulmaya yok yine beş seneden ziyâdekürekde tutulması şer'an ve kanunen uymadığı hâlde kurtulacak olursa muceb-i Şer'isininicrâ olunması niyâz olunur efendim"²⁷ şeklinde yazılmıştı.

Kıbrıs Kaimmakames-Seyid Hâfız Mustafa Sadaret'e gönderdiği arzda, dava süreci hakkında konsolosu bilgilendirdiklerini ifade etmektedir. Buna göre konsolosa, katili kısastan affetmesi hâlinde iki şık önerilmektedir: Katil ya şer'an kısas veya ceza kanununa göre prangabend²⁸ edilecekti²⁹.

Buna göre, “Rusya devleti konsolosunun kölesi katil Arab Said hakkında zuhur-ı iradeye kadar vaz'-ı kürek olunmasıyçün Lefkoşa naibi tarafından virilmiş olan i'lam ile zikr olunan a'riza-i çâkerî taraf-ı vâziü's-şerif-i müşirânelerinden bâb-ıaliye takdim ile Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'ye havâle buyurulmuş ve icâb-ı şer'isicânib-i Fetvâhâne'denlede's-suâlkâtil-i mezbûr hakkında icrâ-yı kısas velî-i kâtil olan konsolos-ımersûmun bizzat huzurunda olmak iktizâ-yışer'isinden bulunmuş ve huzurunda kısas olunmasını istemediği hâlde kâtili affetmiş demek olduğundan zeyl-i Kanun-ı Cezâ ahkâmı icâbınca

²⁷ BOA., İ.MVL., 49/944.

²⁸Mehmet Zeki Pakalın, prangabend kavramının (Lügat içinde “Prangabent”) “1286/1869 tarihli askeri ceza kanununda bir ceza olduğunu; prangabentlik denilen bu cezanın mahkûmların ayaklarına halkalarıyla beraber iki okka yüz dirhem ağırlığındaki demirin bir iple beline bağlı olduğu halde takılması suretiyle tatbik olunduğunu; bunların ayakları demirli olduğu halde askeri binalarda, istihkâm işlerinde ve kışlalarda ağır hizmetlerde kullanıldığını” belirtir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.II, MEB Yayını, İstanbul 1983, s.781. Ancak bu çalışmada, Pakalın tarafından zikredilen 1869 tarihinden çok evvel 1841 tarihli yazışmalarda tabirin geçtiği tespit edilmiştir.

²⁹ BOA., İ.MVL., 49/944, Lef: 2, (Kıbrıs Kaimmakamı es-Seyyid Hâfız Mustafa'nın 5 Safer 1259/7 Mart 1843 tarihli Sadarete arzı).

*katil-i mezburunliecli't-tedibmünâsibmikdar müddetle prangabend olunması lazım geleceği hususları konsolos-umersûmaifâde ile şıkkeynden kangısını ihtiyar ider ise ana göre iktizâsüicrâ olunmak üzere*³⁰ denilmiştir.

Bu şartlarda, zaten mahkeme Said hakkında kısas kararı vermişti. Kısas emrinin hukuken konsolosun huzurunda verilip icra edilmesi gerekirken konsolos, Said'in huzurunda kısas edilmesini istemediği için Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye, konsolosun bu tavrını, katili kısastan affettiği manasında yorumladı³¹.

Mevcut durum, “[...]Rusya devleti konsolosunun kölesi Arab Said'in keyfiyetine dair vürûd iden evrak Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'ye havâle buyurulmuş ve kâtil-i merkûm hakkında icrâ-yı kısas velî-i kâtil olan konsolos-umersûmun bizzat huzurunda olmak ve huzurunda kısas olunmasını istemediği halde kâtili affetmiş demek olduğundan li-ecli't-te'dibmünâsibmikdar müddetle prangabend olunması hususu Meclis-i Vâlâ-yı mezkûrda bittezekkürmüta'laa buyurulan irâde-i aliyelerimucebince [...]”³² şeklinde yorumlanmıştı.

Lefkoşa mahkemesi bu aşamada kısas harici bir ceza üzerinde durdu. Bunun üzerine Lefkoşa naibi, kısas emrinin İstanbul'da onaylanmasına kadar Said'e kürek cezası verdi. Mahkeme heyeti, konsolosa da bir yazı göndererek Said'e prangabend cezası verileceğini bildirdi. Said bu arada İstanbul'da Tersane'de küreğe konulmuştu. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye mazbatası ve Fetvâhâne kararları Kaptan-ı Derya'lık makamı üzerinden Kıbrıs Kaimmakamı'na iletildi. Kaimmakamlık da durum hakkında konsolosu bilgilendirdi. Geline aşamada konsolos, katili kısastan affetmiş sayıldığı için iki seçenek ortaya çıkmıştı. Said ya affedilecek ya da ceza kanunu zeyline uygun olarak, terbiye oluncaya kadar küreğe konulacaktı³³.

³⁰ BOA., İ.MVL., 49/944, Lef: 2.

³¹ BOA., İ.MVL., 49/944, Lef: 3, (Meclis-i Vâlâ kararı).

³² BOA., İ.MVL., 49/944, Lef: 3, (Meclis-i Vâlâ kararı).

³³ BOA., İ.MVL., 49/944, (Kıbrıs Kaimmakamı Es-Seyyid Mustafa Hıfzı Paşa'nın 5 Safer 1259/7 Mart 1843 tarihli şukkası).

Hukuki Tartışma Süreci

Köle Said davası yargı sürecinde bu çerçevede görüldü ancak Osmanlı mahkemesi ilk defa yeni bir usûl meselesi ile karşılaştı. Kısas cezasının düşmesi halinde ne olacağı kanunda öngörülmemişti. Birinci maddede kısas cezasının statü gözetilmeksizin cinayet işleyen herkese eşit olarak uygulanacağı belirtilmesine rağmen katilin ne şekilde cezalandırılacağı konusunda düzenleme yapılmamıştı³⁴. Kısastan affedilen katil hakkında verilecek ceza da belirtilmemişti. Bu durum karar safhasında bir hukuki boşluk oluşmasına yol açtı. Rusya konsolos vekili bilerek veya bilmeyerek bir tartışma zemini oluşturdu. Bu zeminde ise Osmanlı yargı sürecinde etkili olabildi. Nitekim Said'e verilen ceza, kanun zeyline dayandırıldı. Katilin kısastan affedilmesi halinde müebbet yahut on beş yıldan az olmamak üzere muvakkaten küreğe konulması, bu olaydan sonra 20 Aralık 1850 tarihli Kanun-ı Cedid ile kanunlaşmıştır³⁵.

Fetvâhâne'nin mütalaası üzerine konsolos, Said'e verilen kürek cezası hakkında yaptığı yorumlarını yazılı olarak ilgililere bildirdi. Rusya konsolosu inhasında, yazışma muhatabına, kendisinin "dost" olduğunu ve bu vesileyle yazdığını öncelikle vurguladı. İnhada kullanmayı tercih ettiği bu ifadesi, tarafı bulunduğu dava üzerinde kişisel bir etki oluşturmak istediği izlenimi uyandırmaktadır. Nitekim yazısının devamında, ceza müddeti ve türü hakkında çeşitli alternatifler sundu. Şöyle ki: Said'in kürek cezası bittikten sonra bir şekilde Kıbrıs'a dönmesi halinde, intikam hırsı ile hareket edip, kendisinin canına ve malına kast edip güvenliğini tehlikeye düşüreceğinden korktuğunu dile getirdi. Bu sebeple de Said'in ömrü oldukça küreğe konularak ömür boyu ölüm korkusu içinde tutulmasını istedi. Ancak ömür boyu kürek cezasının uygun görülmemesi halinde cezayı yeniden hukuki terimler çerçevesinde tanımlamaya girişti. Said'in şer'an ve kanunen mümkün ise müebbet hükmüyle küreğe konulmasını, bu da mümkün değilse şer'an gereğinin icrasını yani kısasını istemiştir. Fakat kısas hükmünün düşmesi söz konusu olduğundan, Said'in beş yıldan fazla kürekte tutulmasını istemekteydi³⁶.

³⁴Ahmet Akgündüz, *Mukayeseli İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, Diyarbakır 1986, s. 811-812.

³⁵Ahmet Akgündüz, *a.g.e.*, s. 861.

³⁶BOA., İ.MVL., 49/944, Lef 1, Lef 2, Lef 4,(Rusya konsolosunun inhâsı ve Fetvâhâne'nin mütalâası).

Rusya konsolosunun girişimi Osmanlı yargı sisteminde bir tartışmaya yol açmış ve kısastan şartlı af gündeme gelmişti. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye ve Fetvâhâne'nin bu mesele etrafında yürüttüğü çalışmalar neticesinde, Ceza Kanunu ve Şer'î hukukun şartlı affa müsaade etmediği kanaatine varıldı. Bu ise yeni bir durumdu. Kısastan şartlı af olmayacağına göre Said kısas edilmek üzere Kıbrıs'a gönderilmeliydi. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye, esas üzerinden bir yorum geliştirerek tartışmaya son verdi. Said'in kısas edilmek üzere Kıbrıs'a gönderilmesinin "*Bir Müslim'i ahardan bir ecnebi huzurunda i'dâma sevk demek olduğundan*" bunun ise "*Halk ve cemiyetçe*" uygun bulunmayacağı gerekçesiyle Said'in müebbet küreğe konulmasına karar verildi³⁷. Bu durum açıkça 1840 Ceza Kanunnamesine aykırı idi. Çünkü kanunda kürek cezası en fazla on yıllık süre için öngörülmüştü³⁸.

Konsolosun tavrı her ne kadar suçlu Said'in kısasını önlemeye yönelik insani bir gayret olarak görülse de diğer yandan Osmanlı yargı sistemini de bu bahane ile etkilemeye yönelik bir gayret olduğu açıktır. Zira Osmanlı ceza hukukunda bir şahsın suçu sebebiyle ölünceye kadar korku içinde yaşatılmasına dair bir vaziyet yoktur. Köle hukuku da açıkça buna uygun değildir.

Sonuç

Osmanlı Devleti 3 Kasım 1839 tarihinde önceki ıslahatından farklı olarak modernleşme sürecine girdi. Tanzimat dönemi olarak nitelendirilen bu süreç devlet ve toplum hayatında çok yönlü değişimler öngörmekteydi. Bu sebeple Tanzimat ilan edildiği tarihten itibaren çokça eleştiriye tabi tutuldu. Eleştiriler baştan itibaren Tanzimat'ın doğurması ihtimali olan meseleler üzerinde yoğunlaşmaktaydı. İncelenen vaka da, uygulama safhasında söz konusu eleştirilerin ceza hukuku alanında isabetli olduğunu teyit etmektedir.

Osmanlı Devleti'nin Tanzimat reformlarına giriştiği dönemde, İslâm hukuku halen yürürlükteydi. Cinayet davaları Şer'îyye mahkemelerinde ve kadı huzurunda görülmekteydi. Katilin durumunu tanımlayan katl suçu ve cezası olan kısas yine İslâm hukuku kurallarına göre verilmekteydi. Bu dönemde Gülhâne Hatt-ı Hümayunu ile hazırlanacağı vaad edilen Ceza Kanunu, 1840 yılı

³⁷ BOA., İ.MVL., 49/944, Lef 5, (Sadaret tezkiresi ve irâde).

³⁸ 1256 Kanunnamesinin ne şekilde tatbik edileceğine dair yapılan kanun ekleri mahkemelere 1 Rebi'ü'l-âhir 1256/2 Haziran 1840 tarihinde bildirilmişti. K.Ş.S., 41/49-1, (1 Rebi'ü'l-âhir 1256/2 Haziran 1840).

itibariyle yürürlüğe konuldu. Böylece Osmanlı hukukunda gelenekselleşmiş biçimde, bir arada varlığını sürdüren şer'î hukuk ile kanun varlığı, kanun alanının diğerine göre genişlemesiyle sonuçlanacak bir sürece girdi³⁹. Cinayet olayları katl maddesi olarak ceza kanununda yer aldı. Ancak pratikte Şer'îyye mahkemeleri her iki hukuku aynı anda tatbik etmek zorunda kaldılar.

İncelenen cinayet davasının mahkeme aşaması esasta İslâm hukukuna göre yürüdü. Lefkoşa mahkemesi duruşmayı yürütüp kısas kararını verdi. Ancak kanun gereği, kısas cezasının uygulanması Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye'nin onayından geçmesini gerektirmekteydi. Dava evrakı İstanbul'a ulaştığında Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye, Kıbrıs'taki mahkemenin kararını ifade ve ikrar başlıkları altında tespit ettiği eksikliklere dayanarak bozdu ve yeniden tanzim edilmek üzere Kıbrıs'a gönderdi. Düzeltilen karar Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye gündemine tekrar geldiğinde, dava esastan yeni bir biçim aldı ve İslâm hukuku meselesi olmaktan çıkartılıp kanun meselesi haline getirildiği gibi ceza kanunu kapsamına alındı. İdam cezası, kürek cezasına çevrildi. Katil ve maktul kölelerin sahibinin Rusya konsolosu olması, kölelerin Müslüman olduklarının özellikle öne çıkartılarak vurgulanması gibi sebeplerle ceza kanunu çerçevesinde çözüldü. Bu durum bir bakıma ceza kanununun kısa sürede tatbik safhasına geçtiğini göstermektedir.

Davanın karar safhasında geleneksel İslâmî hukuk kurumu olan Fetvâhâne, kısas cezasının kaldırılması, yerine müebbed hapis cezasına hükmedilmesi, ardından on beş yıldan az olmamak üzere küreğe konulması, bir gayrimüslimin müdahalesiyle meselenin esastan değişikliğe uğraması gibi konularda Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye ile mütalaa düzeyinde tartışmaya girdi. Tartışma neticesinde devlet tercihini kanundan yana kullandı. Lefkoşa mahkemesinin İslâm hukukuna göre verdiği kararı, bir Tanzimat kurumu olan Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adilyekanun çerçevesinde bozdu. Bu süreçte Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye, İslâmî bir kurum olan Fetvâhâne ile çalışmalarını sürdürdü. Nihai karar

³⁹Colinİmber, Şeriat ve kanun ilişkisini şöyle izah eder: "Osmanlı İmparatorluğu, şeriatla ondan tamamen bağımsız bir biçimde gelişen seküler hukukun yan yana yaşadığı tipik bir modern öncesi İslami yönetim özelliği göstermekteydi. Bu seküler hukuk "kanundu". Dini bir topluluğun hukuku olan şeriatın farklı olarak kanun, imparatorluğun hukukuydu. İşte Osmanlı geleneği, biri kutsal diğeri emperyal bu iki farklı hukuk yapısını birbiriyle uyumlu hale getirme payesini Ebussud'a verdi. Ebussud, bunları büyük ölçüde fetvâlar aracılığıyla yaptı."Colinİmber, *Şeriatın Kanuna Ebussud ve Osmanlı'da İslami Hukuk*, (Çev. Murteza Bedir, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2004, s.40.

Tanzimat Devri Başlarında Kıbrıs'ta Bir Köle Cinâyeti Davası

Şer'î hukuktan ziyade kanuna göre verildi. Bu durum, yani kanun üstünlüğü her ne kadar Tanzimat devrinde somutlaşmış gibi görünse de esasında devlet hayatında III. Selim devri Islahatı'ndan beri süregelen bir zihniyet değişiminin de sonucu idi.

Şer'î hukuktan Kanun'a geçişin fiili takibine müsait veriler sunan bu davada, Osmanlı Devletinin, Rusya konsolosunun kişisel çekinceleri vesilesiyle hukuk zeminini açıkça değiştirdiği görülmektedir. Bu değişimin arka planında yatan felsefenin tespiti gerekir. İncelenen davada somut durum, kısas cezasının kaldırılmasıdır. Bu değişim Tanzimat vaatlerinin doğal bir uzantısı ve sonucu mudur? Osmanlı Devleti, kendi inisiyatifiyle hazırladığı ceza kanununa geçişi hızlandırmak için Rus konsolosunun tutumunu mu istismar etmiştir? Bu durumda suçluyu öldürmek yerine belirli süreliğine özgürlüğünü kısıtlamanın daha merhametli olduğu düşünülebilir. Böylesi bir girişimle geleneksel hukuk dışında Batı usulü kanunlaştırmaya geçiş sürecinde, toplumsal dirençlerin kırılması amacıyla mı bu yol tercih edilmiştir? Tüm bunlara rağmen dönemi içinde bulunan harici şartların, Mısır meselesinin halli için Rusya'dan da destek alınması gibi, bu tür kararlarla Avrupa ve Rusya devletlerinin sempatisi mi kazanılmaya çalışılmıştır? Yoksa Rusya konsolosu, Osmanlı Devleti'nin hali hazırdaki durumunu istismar ederek bu sonucu tasarlayarak mı sağlamıştır? Bu sorulara verilecek cevaplar, bu sahada yeni araştırma ve incelemelerin yapılmasıyla mümkün gözükmektedir.

Kaynaklar

A. Arşiv Kaynakları

1. K.K.T.C. Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi

Kıbrıs Şer'îyye Sicilleri(KŞS.):KŞS., 38/110-1; KŞS., 38/207-1; KŞS., 39/39-1; KŞS., 39/39-2; KŞS., 41/49-1.

2. T.C. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) İrade Meclis-i Vâlâ (İ.MVL.) (Dosya No/Gömlük No): 49/944; Lef:1, Lef:2, Lef:3, Lef:4, Lef:5.

B. Araştırma ve İncelemeler

Ak, Mehmet, “Hamid Sancağında Suç Olgusu ve Yaptırımlar (1873-1881)”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)/Journal Of History School (JOHS)*, Yıl: 11, Sayı: XXXVII-2, ss. 569-597.

Akbel, Mustafa, “Osmanlı Başkentinde Kölelerin Durumu ve Azatları: Galata Örneği (1718-1730)”, *Journal of History and Future*, Vol. 3, Issue 1, (April 2017), pp. 212-238, (<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/277228>).

Akgündüz, Ahmet, *Mukayeseli İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, Diyarbakır 1986.

Akman, Mehmet, “Osmanlı Ceza Hukuku Çalışmaları Üzerine bir İcmal”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi: Türk Hukuk Tarihi*, C. 3, Sayı: 5, İstanbul 2005, ss.489-512.

Bozkurt, Gülnihal, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, TTK Yayını, Ankara 1989.

Bozkurt, Gülnihâl, *Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi: Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Resepsiyon Süreci (1839-1939)*, TTK Yayını, Ankara 1996.

Çevikel, Nuri, *Kıbrıs Eyaleti: Yönetim, Kilise, Ayan ve Halk (1750-1800)*, Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayını, Gazimağusa 2000.

Çiçek, Kemal, “Osmanlı Devletinde Yabancı Konsolosluk Tercümanları”, *Kıbrıs’tan Kafkasya’ya Osmanlı Dünyasında Siyaset, Adalet ve Raiyet*, Derya Kitabevi, Trabzon 1998, ss.172-183.

Demiryürek, Mehmet, “The Merchants of the Dutch Republic in Cyprus (1600-1700)”, (<http://www.arsiv.gov.ct.tr/Portals/1093/Milli%20Arsiv/Yayinlar/Hollanda%20Konsolosu.pdf>).

Demiryürek, Mehmet, “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-Nederlanda İlişkileri ve Nederlanda’nın Kıbrıs Konsolosluğu”, *Kebikeç*, Sayı:25, Yıl:2008, ss.103-150.

Demiryürek, Mehmet, “Osmanlı Döneminde Yabancı Konsolos, Konsolos Tercümanı ve Tercüman Hizmetkârlarının Serbest Dolaşım Belgeleri: Beratlar ve Yol Emirleri (1600-1800)”, *Kebikeç*, Sayı: 30, Yıl:2010, ss. 87-102.

Tanzimat Devri Başlarında Kıbrıs'ta Bir Köle Cinâyeti Davası

Demiryürek, Mehmet, “Merchants and Artisans in Tuzla in the First Half Of the Nineteenth Century”, *Histories of Ottoman Larnaca*, (Eds) Evangelia Balta, Theoharis Stavrides, Ionnais Theocharides, The Isis Press: İstanbul 2012, pp. 267-307.

Demiryürek, Mehmet, “The Consulate of Russia in Cyprus in the Later 18th and Early 19th Century”, *XVI. Türk Tarih Kongresi (20-24 Eylül 2010 Ankara), Kongreye Sunulan Bildiriler: Osmanlı Tarihi*, Cilt: 4, Kısım: 2, Ankara 2015, ss.715-726.

Erdoğan, Mehmet Akif, “Onsekizinci Yüzyıl Sonlarında Kıbrıs'ta Avrupalı Konsololar ve Tercümanları”, *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri (24-27 Kasım 1998)*, C. II, Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi, Gazimağusa 1999, ss.315-327.

Erdönmez, Celâl, *Şer'iyye Sicillerine Göre Kıbrıs'ta Toplum Yapısı (1839-1856)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta 2004.

Erdönmez, Celâl, “Tanzimat Devrinde İngiltere Konsololarının Kıbrıs'taki Faaliyetleri (1839-1856)”, *Bilig*, Sayı: 58, (Yaz 2011), ss.91-118.

Erdönmez, Celâl, “Tanzimat Devrinde Kıbrıs'ta Azat Edilmiş Kölelerin Hukukî ve Sosyo-Ekonomik Durumları (1839-1876)”, *Belleten*, LXXVIII/282, (Ağustos 2014), ss.699-756.

Hadjianastasis, Marios, “Cyprus in the Ottoman Period: Consolidation of the Cypro-Ottoman Elite, 1650-1700”, *Ottoman Cyprus: A Collection of Studies on History and Culture*, (Eds. Michalis N. Michale, Mathias Kappler and Eftihios Gvariel), Wiesbaden 2009, pp.63-88.

Heyd, Uriel, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, (Ed. V. L. Ménage), Oxford at the Clarendon Press, Oxford 1973.

Imber, Colin, *Şeriattan Kanuna Ebussuud ve Osmanlı'da İslami Hukuk*, (Çev. Murteza Bedir), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2004.

İnalçık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*, I, (Ed. Halil İnalçık ve Donald Quataert), Eren Yayıncılık, İstanbul 2000.

Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, C. I, İstanbul 2003.

Konan, Belkıs, “Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 64, Sayı: 1, Ankara 2015, ss.171-193.

Koşum, Adnan, *İslâm Hukuk Doktrinde Yargı Hataları: Önleyici Tedbirler ve Hatalardan Doğan Sorumluluk*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2004.

Loniro, Erica, “Notes on Venetian Commerce on Cyprus in the 18th Century”, *Ottoman Cyprus: A collection of Studies on History and Culture*, (Ed. Michalis N. Michael, Mathias Kappler and Eftihios Gavriel), Wiesbaden 2009, pp.181-196.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.II, MEB Yayınları, İstanbul 1983, ss.781.

Özkul, Ali Efdal, “The Consuls and Their Activities in Cyprus Under the Ottoman Administration (1571-1878)”, *Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature, and History of Turkish orTurcic*, Vol: 8/2, (Winter 2013), pp.239-283.

Özkul, Ali Efdal, “Commercial Activities of Italiancity-states (Sicily-Naples, Venice, Genoa, Sardinia and Duchy of Tuscany) on the Island of Cyprus under the Ottoman Administration”, (Eds. Marinos Sariyannis, Gülsün Aksoy Aivali, Marina Demetriadou, Yannis Spyropulos, Katerina Stathi, Yorgos Vidras), *New Trends in Ottoman Studies*, Presented at the 20th CIÉPO Symposium, (27 June-1 July 2012), Rethmono 2014, pp. 335-350.

Schacht, J., “Katil”, *İslâm Ansiklopedisi*, C.VI, MEB Yayınları, İstanbul 1967, ss.442-447.

Schacht, J., “Kıısâs”, *İslâm Ansiklopedisi*, C.VI, MEB Yayınları, İstanbul 1967, ss.768-770.

Seyitdanlıoğlu, Mehmet, *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)*, TTK Yayını, Ankara 1994.